

Д. В. Приймаченко, доктор юридичних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Університету митної справи та фінансів

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

У цьому дослідженні проаналізовано ключові риси правового регулювання жорстокого ставлення до тварин в Україні. Розглянуто законодавчу базу, судову практику та проблемні аспекти зазначеної тематики. Також проведено порівняльний аналіз з законодавством інших країн. Вивчено кримінально-правовий та адміністративно-правовий захист тварин в національному законодавстві. Зафіксовано, що правове регулювання щодо жорстокого поводження з тваринами потребує подальшого вдосконалення, де, головним завданням держави є створення повної та дієвої системи захисту тварин на основі європейських гуманістичних цінностей. Досягнення цієї мети можливе лише за умов належного виконання законів, підвищення правової грамотності та активної участі громадянського суспільства.

Визначено переешкоди у реалізації національного законодавства, а також запропоновано шляхи його поліпшення згідно з європейськими стандартами. Проаналізовано статтю 299 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за жорстоке поводження з тваринами. Визначено об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу цього злочину, розкрито кваліфікуючі ознаки та виділено проблемні аспекти правозастосовної практики. Особливу увагу зосереджено на описі об'єктивної та суб'єктивної сторін цього злочину. Сформульовано основні проблеми правозастосування та представлено пропозиції щодо вдосконалення механізмів захисту прав тварин відповідно до європейських норм. Серед виявлених проблем правозастосування виділено: – недостатній рівень кваліфікації правоохоронців; – відсутність чітких інструкцій для слідчих дій у справах про жорстоке поводження; – низький рівень правової культури населення; – надто м'які санкції за відповідні злочини. Окремо підкреслено необхідність визначення напрямів удосконалення кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. Підсумовано, що необхідно підвищувати обізнаність громадян за допомогою певних заходів, зокрема освітніх кампаній, що сприятимуть запобіганню таких злочинів. Зазначається, що створення спеціалізованих підрозділів у правоохоронних органах збільшить професіоналізм працівників, які здійснюють досудове розслідування відповідних кримінальних правопорушень.

Ключові слова: жорстоке поводження, захист тварин, відповідальність, нормативно-правова основа, мораль, склад злочину, правове регулювання, переміщення тварин, забій тварин, удосконалення.

D. V. Pryimachenko. Some legal principles for the protection of animals from animal cruelty: a comparative analysis

This study analyzes the key features of the legal regulation of animal cruelty in Ukraine. The legislative framework, judicial practice and problematic aspects of the topic are considered. A comparative analysis with the legislation of other countries is also conducted. The criminal and administrative legal protection of animals in national legislation is studied. It is noted that the legal regulation of animal cruelty requires further improvement, where the main task of the state is to create a complete and effective system of animal protection based on European humanistic values. Achieving this goal is possible only if laws are properly implemented, legal literacy is increased and civil society is actively involved. Obstacles to the implementation of national legislation are identified, and ways to improve it in accordance with European standards are proposed. Article 299 of the Criminal Code of Ukraine, which provides for liability for animal cruelty, is analyzed. The objective and subjective features of the composition of this crime are determined, the qualifying features are revealed and the problematic aspects of law enforcement practice are highlighted. Particular attention is paid to the description of the objective and subjective sides of this crime. The main problems of law enforcement are formulated and proposals are presented for improving the mechanisms for protecting animal rights in accordance with European norms. Among the identified problems of law enforcement, the following are highlighted: - insufficient level of qualification of law enforcement officers; - lack of clear instructions for investigative actions in cases of cruelty; - low level of legal culture of the population; - too soft sanctions for the relevant crimes. The need to determine areas for improving criminal liability for cruelty to animals is separately emphasized. It is concluded that it is necessary to raise public awareness through certain measures, in particular educational campaigns, which will contribute to the prevention of such crimes. It is noted that the creation of specialized units in law enforcement agencies will increase the professionalism of employees conducting pre-trial investigations of relevant criminal offenses.

Key words: cruelty, animal protection, responsibility, regulatory and legal framework, morality, elements of a crime, legal regulation, animal movement, animal slaughter, improvement.

Постановка проблеми. Знущання над тваринами негативно впливає на моральний стан суспільства, що призводить до зростання агресії серед дітей та підлітків. Небезпека криється у порушенні над беззахисними створіннями, що виховує у людей, особливо у молодого покоління, байдужість до страждань, сприяє агресії, насильству та вандалізму. Кримінальні дослідження показують, що чимало тих, хто у дитинстві чи підлітковому віці регулярно знущався, бив або безпідставно вбивав тварин, у майбутньому ставали злочинцями, схильними до насильства. Проте, жорстокість щодо тварин є проблемою не тільки моральною, але й юридичною. Гуманне ставлення до тварин відображає рівень цивілізованості суспільства та зрілості його

правової системи. Тому надзвичайно важливо проаналізувати особливості правового регулювання таких дій та ефективність механізмів покарання за них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові праці наголошують на ключовій ролі багатоаспектного вирішення проблеми насильства над тваринами. Це передбачає не лише оновлення існуючих законів, але й ретельний аналіз психологічного портрету осіб, що вчиняють подібні злочини. Також вкрай важливим є перейняття позитивного міжнародного досвіду задля найефективнішого попередження цих жакливих діянь. О.М. Белоусова, І.А. Головка, А.О. Данилевський, І.М. Данішин, Д.О. Калмиков, В.А. Копилян, В.В. Кузнецов, М.Й. Коржанський, В.С. Мірошніченко, В.В. Тильчик, С.А. Хімченко, М.М. Юшкова та ін. Кримінально-правові питання захисту тварин від жорстокого поводження вивчало багато науковців: І. А. Головка, А. О. Данилевський, Д. О. Калмиков, О. С. Колбасов, В. К. Кудрявцев, Ю. С. Кулик, А. В. Куліченко, В. О. Навроцький, О. М. Шуміло, О. О. Шуміло та інші.

Метою цієї статті є розгорнутий аналіз правових актів, які стосуються захисту тварин від насильства в Україні. Буде досліджено їхні специфічні риси, виявлено пробіли та недоліки. Крім того, будуть запропоновані шляхи вдосконалення законодавства для гарантування дієвого захисту тварин від жорстокого ставлення, враховуючи сучасні правові, моральні, етичні та міжнародні вимоги.

Виклад основного матеріалу. Основоположним і спеціальним законом, який встановлює принципи людяного ставлення до тварин, забороняє знущання, катування, незаконне вбивство тварин, організацію боїв, використання в жорстоких умовах тощо, є Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (2006 р.) [1]. Зазначений закон України встановлює, що виховання людяного ставлення до тварин є наріжним каменем етичного, культурного та екологічного виховання українців. Він зобов'язує формувати у громадян високий рівень еколого-етичної свідомості та культури [1]. На жаль, попри це, ефективного втілення цієї норми у життя не спостерігається.

Ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» визначає поняття жорстокого поводження з тваринами як знущання над тваринами, зокрема безпритульними, що викликало страждання, завдало їм фізичного болю, тілесних ушкоджень, каліцтва чи призвело до смерті, натравлювання тварин одна на одну та на інших тварин, учинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх і сільськогосподарських тварин без догляду, що стосується порушення правил утримання тварин [1].

Мета згаданого Закону полягає у визначенні правових, організаційних та морально-етичних основ діяльності у сфері захисту тварин від жорстокого поводження, а також забезпеченні гуманного ставлення до тварин [1]. Цей Закон є прогресивним нормативним актом, що забезпечує базові стандарти гуманного ставлення до тварин. Однак ефективність його дії значною мірою залежить від належного правозастосування, контролю та просвітницької роботи.

Нагальна потреба у всебічному дослідженні захисту тварин від жорстокого ставлення, що задіяні у людській діяльності та розвагах, випливає з того факту, що існують лише загальні положення законодавства, які стосуються цієї проблеми в різних галузях права [9]. Недостатньо чітко визначено особливості адміністративно-правового захисту окремих груп тварин від жорстокого поводження. Невизначеність, недостатнє вивчення та аналіз підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють утримання та поводження з тваринами, але не включають аспекти їхнього захисту від жорстокого ставлення, досліджувалися численними вітчизняними та закордонними науковцями в різних наукових сферах, таких як екологічна етика, екологія, психологія та правознавство [10].

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», органи Національної поліції здійснюють нагляд за дотриманням правил вихову домашніх тварин (собак) у громадських місцях і вживають відповідних заходів у разі порушення законодавства про поводження з тваринами [1].

Вони мають повноваження щодо контролю за дотриманням правил утримання та вихову домашніх тварин, проте цей нагляд носить адміністративно-наглядовий характер і базується переважно на дотриманні норм публічного порядку. Слід зазначити, що органи Національної поліції не займаються спеціальним "доглядом" за виховом тварин, але мають чіткі повноваження на реагування та притягнення до відповідальності за порушення встановлених правил, що є складовою публічного порядку.

Водночас законодавство передбачає право поліцейських на застосування вогнепальної зброї для відбиття нападу тварин, які загрожують життю і здоров'ю [2].

Міжнародно-правове забезпечення порядку поводження з тваринами виокремлює декілька основних аспектів, навколо яких зосереджується правове регулювання відносин у сфері захисту тварин. До них належать: 1) правила утримання, придбання та розведення тварин; 2) правила поводження та утримання фермерських тварин – Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються на фермах (1976 р.) [3].

У сучасному світі людина не просто живе поруч із тваринами, а й активно залучає їх до різних сфер своєї діяльності. Сфери такого використання досить різноманітні. Тварин застосовують у декоративних цілях, як моделей для зйомок, у кіноіндустрії, для охоронних завдань, наукових експериментів та в інших напрямках [13].

Європейський досвід у захисті тварин від жорстокого поводження свідчить, що ключовим у формуванні міжнародно-правових стандартів щодо поводження з домашніми тваринами є Європейська конвенція

про захист домашніх тварин № 125 (підписана у Страсбурзі 13 листопада 1987 року та набула чинності з 1 травня 1992 року). Україна ратифікувала Конвенцію Законом «Про ратифікацію Європейської конвенції про захист домашніх тварин» від 18 вересня 2013 року № 578-VII [4].

Відповідно до зазначеної Конвенції, кожна зі Сторін бере на себе обов'язок вжити всіх необхідних кроків для втілення положень цієї Конвенції щодо: а) домашніх тварин, яких утримує фізична або юридична особа в будь-якому помешканні чи будь-якому господарстві з метою продажу, розведення, утримання заради комерційної вигоди, а також у притулках для тварин.

Будь-хто, хто утримує домашнього улюбленця або згодився його доглядати, несе особисту відповідальність за його здоров'я та добробут.

Будь-яка особа, яка утримує домашню тварину або опікується нею, зобов'язана забезпечити їй житло, піклування й увагу з врахуванням етологічних особливостей тварини з огляду на її видову належність і породи, а саме:

- а) надавати достатню кількість якісної їжі та води;
- б) забезпечувати належну фізичну активність;
- в) вживати усіх розумних заходів для запобігання втечі [4].

У Польщі поведження з тваринами регулює закон «Про охорону тварин». Кожна домашня тварина повинна мати паспорт з відмітками про відповідні щеплення та аналізи. Такий паспорт заводять і для домашніх улюбленців, яких завозять до Польщі з інших країн, що стосується, зокрема, українців, які їдуть до Польщі на тимчасове проживання або працюють у цій країні. Водночас у Польщі вільно гуляють бездомні коти, до яких, на відміну від собак, досить поблажливе ставлення. Діє програма обов'язкової стерилізації таких тварин. У Франції муніципалітети мають законодавство, що захищає покупців тварин (собак і котів), згідно з яким куплену тварину не може бути продано без ветеринарного огляду. Продаж цуценят і кошенят, які не досягли віку 8-ми тижнів, заборонено. Власник собаки у Франції не має права створювати незручності для інших людей, адже вона може гавкати, вити, бути агресивною. У таких випадках власникові доведеться заплатити штраф (650 євро), у разі повторного випадку – розлучитися із собакою або знайти собі інше житло. Собаку, що напала на людину, усипляють. У Великій Британії реєстрація домашніх тварин є обов'язковою. Реєстраційні жетони можна отримати під час сплати одноразового збору, який за нестерилізовану тварину вдвічі більший, ніж за стерилізовану. Стерилізацію підтверджують документом від ветеринара [5].

Порівняння стану правового регулювання в Україні та країнах Європи демонструє значні відмінності. У зв'язку з цим, інтеграція основних положень Конвенції про захист домашніх тварин у національне законодавство вимагає врахування специфіки країни, що робить цей процес досить складним. Закони не лише визначають принципи поведження з домашніми тваринами, але й слугують індикатором рівня розвитку суспільства. Саме цей напрям є ключовим у європейській спільноті [14].

З огляду на вітчизняне законодавство, варто відзначити, що правове регулювання в царині захисту тварин в Україні ґрунтується на низці нормативно-правових актів. Вони поєднують загальні принципи гуманного ставлення до тварин та встановлюють відповідальність за їх порушення. До таких актів належить Конституція України, зокрема стаття 66, що зобов'язує кожного не завдавати шкоди навколишньому природному середовищу, частиною якого є тваринний світ [6].

Водночас, в Конституції України відсутні положення, які б безпосередньо встановлювали на державному рівні обов'язок щодо захисту тварин від жорстокого поведження.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) у статті 89 передбачає адміністративну відповідальність за жорстоке поведження з тваринами, яке не має ознак кримінального правопорушення [7].

Захист тварин від жорстокого поведження – важлива складова правової системи держави, що відповідає як загальноєвропейським цінностям, так і міжнародним зобов'язанням України. Кримінально-правовий аспект цього захисту відіграє ключову роль у запобіганні жорстоким діям, встановленні відповідальності та формуванні гуманного ставлення в суспільстві [9].

Кримінальний кодекс України (ККУ), зокрема стаття 299, передбачає кримінальну відповідальність за жорстоке поведження з тваринами, якщо воно призвело до їх каліцтва або загибелі, вчинене з хуліганських або корисливих мотивів, з особливою жорстокістю або у присутності неповнолітніх [8].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 299 ККУ, охоплює дії, які спричинили фізичні страждання, каліцтво чи смерть тварини. Це може бути побиття, катування, позбавлення їжі, води, лікування тощо. Особливістю є необхідність доведення умислу особи, а також мотивів, що свідчать про зневагу до загальноприйнятих морально-етичних норм. Відтак, обов'язковою умовою кваліфікації злочину є встановлення суб'єктивної сторони: прямого умислу, іноді хуліганських або корисливих мотивів [10].

Судова практика показує важливість доказу обставин, пов'язаних з намірами правопорушника, публічністю діяння та наслідками для тварини. Значення також мають характеристики особи обвинуваченого, наявність рецидивів жорстокої поведінки чи систематичне порушення правил утримання тварин. Кримінально-правовий захист тварин вимагає подальшого вдосконалення, зокрема, посилення санкцій, уточнення понять «жорстоке поведження», «мотив» та «особлива жорстокість», а також розробки превентивних механізмів. Важлива ефективність досудового розслідування та спеціальна підготовка правоохоронців

у зоозахисті. Отже, кримінально-правовий аспект захисту тварин не лише передбачає покарання за протиправні дії, але й є дієвим інструментом виховання громадської свідомості та підвищення рівня гуманності в суспільстві. Вказана норма охоплює як дії, так і наслідки, зокрема тілесні ушкодження та загибель, передбачає диференційовану відповідальність залежно від мотивів, публічності, повторюваності, відео фіксації та спрямована на захист моральних засад суспільства та запобігання жорстокості як явища [15].

Кваліфікований вид жорстокого поводження з тваринами має місце, якщо дії вчинені у присутності малолітнього (особи віком до 14 років). Правопорушник повинен усвідомлювати присутність дитини та розуміння нею факту жорстокого поводження з тваринами. Санкція передбачає обмеження або позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років [8].

Аналізуючи проблематику кваліфікації, можна дійти висновку, що склад злочину включає оціночні поняття (наприклад, «особлива жорстокість», «хуліганські мотиви»), що ускладнює єдине застосування норми [11]. Існують розбіжності між фактичними обставинами справ і юридичною кваліфікацією, а також недостатня поінформованість громадян і низький професіоналізм слідчих у сфері фіксації таких злочинів [12].

Висновки. Відтак, удосконалення нормативного регулювання щодо жорстокого ставлення до тварин – нагальна потреба. Найважливіше завдання держави – формування дієвої системи захисту тварин, ґрунтованої на європейських гуманістичних принципах. Це досягне лише шляхом сумлінного виконання законів, зростання правової свідомості та активного залучення громадськості.

Беручи до уваги багатогранність та глибину проблематики, окремі її грані лише окреслені у цій публікації, інші будуть розглядатися в майбутніх наукових розвідках.

Серед ключових проблем правозастосування варто зазначити: – недостатній рівень фахової підготовки правоохоронців; – відсутність чітких інструкцій для слідчих дій у справах про жорстоке поводження; – низьку правову культуру в суспільстві; – надто м'які санкції за вчинення таких злочинів.

Напрямки вдосконалення передбачають посилення кримінальної відповідальності за жорстоке ставлення. Підвищення обізнаності населення шляхом проведення просвітницьких заходів сприятиме запобіганню злочинам, разом з розширенням повноважень органів місцевого самоврядування в галузі захисту тварин. Створення спеціалізованих підрозділів у правоохоронних органах підвищить професійний рівень їх працівників, що дозволить оперативно реагувати та запобігати правопорушенням.

Список використаних джерел:

1. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text> (дата звернення 07.04.2025 року).
2. Про Національну поліцію : Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 08.04.2025 року).
3. Про ратифікацію Європейської конвенції про захист домашніх тварин : Закон України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_a15. (дата звернення 08.04.2025 року).
4. Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_137#Text
5. Жих В. Міжнародні приклади регулювання утримання домашніх тварин. URL: <https://www.poryad.com/?p=428>
6. Конституція України : закон URL: <https://surl.li/fjyfaz> (дата звернення 07.04.2025 року).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : кодекс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 08.04.2025 року).
8. Кримінальний кодекс України : кодекс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 07.04.2025 року).
9. Юшков М.М. Адміністративно-правові основи жорстокого поводження з тваринами. *Law. State. Technology*, 3, 2022. С. 47–52, doi: 10.32782/LST/2022-3-8 URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/246/217>
10. Юшков М.М. Співвідношення кримінальної та адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. *Право.ua*. № 3, 2023. С. 33-38. DOI 10.32782/LAW.UA.2023.3.5 URL: <https://surl.li/sorpiu>
11. Leheza, Yevhen, Nalyvaiko, Larysa Sachko, Oleksandr Shcherbyna, Victor. Chepik-Trehubenko. Olha Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani*. 2022. *Law Journal*, 11(2), 55-79. <https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312>
12. Leheza, Yevhen. Pisotska, Karina. Dubenko, Oleksandr. Dakhno, Oleksandr. Sotskyi, Artur 2022. The Essence of the Principles of Ukrainian Law in Modern Jurisprudence. *Revista Juridica Portucalense*, December, 342-363. DOI: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(32\)2022.ic-15](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-15)
13. Matviichuk, Anatolii. Shcherbak, Viktor. Sirko, Viktoriia. Malieieva, Hanna. Leheza, Yevhen. 2022. Human principles of law as a universal normative framework: Principios humanos del derecho como marco normativo universal. *Cuestiones Políticas*, 40(75), 221-231. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.14>

14. Sinkevych, O., Yurovska V., Komissarova, N., Tkachenko, O., & Leheza, Y. Subjects of public authority in matters of combating terrorism: legal regulation, administrative and criminal aspect. 2024. *Ius Humani. Law Journal*, 13(1), 1-14. <https://doi.org/10.31207/ih.v13i1.332>
15. Tracking Animal Cruelty. FBI Collecting Data on Crimes Against Animals. The Federal Bureau of Investigation. Access mode: <https://surl.lu/snpiga>